

"SURXONDARYO VILOYATI TOPONIMLARI: INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA CHOG'ISHTIRMA TADQIQOT"

Davronova Bonu Davron qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) yo'nalishi magistranti

Email: bonudavronova531@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15429625>

Annotatsiya: Ushbu maqolada toponimikaning rivojlanish tendensiyasi, toponim va joy ta'rifi, Termiz shahri mavjud joy nomlari tasnifi, tarkibi, nomlanish qonuniyatlari va tarixiy xususiyatlari, Termiz shahri tarixiy toponimlarining obyekt nomlari, mahalla va ko'chalar nomlari, muassasalar va boshqa turli joylar bilan bog'liq toponimlar, Termiz shahrida o'rin olgan joy nomlari shakllanishining tarixiy xususiyatlari, ko'chalarning nomlari, turli muassasalar bilan bog'liq bo'lgan toponimlar yoritilgan hamda shaharlarning ko'plab obyektlari farqlariga urg'u berilgan.

Kalit so'zlar: Termiz, tarix, rivojlanish, joy, shahar, hudud, ko'cha, toponim, nom, darvoza, geografik obyekt.

Surxondaryo viloyati — O'zbekiston Respublikasi tarkibidagi viloyat. 1941-yil 6-martda tashkil etilgan (1925-yil 29-iyundan Surxondaryo okrugi bo'lgan). 1960-yil 25-yanvarda Qashqadaryo viloyati bilan qo'shilgan. 1964-yil fevralda qaytadan tashkil qilindi. Respublikaning janubi-sharqida, Surxon-Sherobod vodiysida joylashgan. Viloyat nomi vohadan oqib o'tuvchi "Surxon" (fors-tojik: "qizil") daryosi nomidan kelib chiqqan. Janubidan Amudaryo bo'ylab Afg'oniston, shimoliy, shimoli-sharq va sharqdan Tojikiston, janubi-g'arbdan Turkmaniston, shimoli-g'arbdan Qashqadaryo viloyati bilan chegaradosh. Maydoni 20,1 ming km². Aholisi 2907 ming kishi (2024-yil 1-iyun holatiga ko'ra). Tarkibida 14 ta tuman (Angor, Bandixon, Boysun, Denov, Jarqo'rg'on, Muzrabot, Oltinsoy, Sariosiyo, Termiz, Uzun, Sherobod, Sho'rchi, Qiziriq, Qumqo'rg'on), 8 ta shahar (Boysun, Denov, Jarqo'rg'on, Termiz, Sharg'un, Sherobod, Sho'rchi, Qumqo'rg'on), 114 ta shaharcha, 865 ta qishloq aholi punktlari mavjud (2020). Markazi — Termiz shahri.

Jahon tilshunosligida onomastika, xususan, toponimikaning tadqiqot

obyekti sifatida toponimlar ham muhim tarixiy, milliy-madaniy, ijtimoiy axborot tashuvchi lingvistik birliklar sifatida o'rganilmoqda. Toponimlarning o'rganilishi til tizimi taraqqiyoti va takomilini, ularga aloqador hudud dialekti, tarixi, geografiyasi, etnografiyasi, tabiati va boshqa imkoniyatlarini tadqiq qilish nuqtayi nazardan ham ilmiy-nazariy, ham amaliy ahamiyatga egadir. Onomastika masalalari dunyodagi turli soha olimlari tomonidan ilmiy nazariy va amaliy asoslarda tadqiq etish ancha vaqtlardan buyon davom etib kelmoqda. Bugungi kunga kelib toponimik birliklarning barcha tiplarini yaxlit bir tizim sifatida tarixiy-etimologik, leksik-semantik, struktur-tipologik, nominatsion- motivatsion, sotsiolingvistik, antroposentrik jihatdan o'rganish muhim hisoblanadi. Dunyo tilshunosligida toponimlarning oykonim, gidronim, oronim,

nekronim, agroonim kabi tarkibiy qismlarini lingvistik paradigmalarda asosida o'rganish xalqning ijtimoiy hayotini, milliy, etnik, madaniy tarixini, shu xalq tilining tarixiy taraqqiyotini yoritishda ahamiyatlidir. Toponimlar muayyan tilda xalq tomonidan yaratiladi va o'sha davrning ijtimoiy hayoti haqida axborot beradi. Toponimlar xalqning o'tmishi, urf-odatlarini, boshidan kechirgan turli xil

ijtimoiy-siyosiy, etnomadaniy jarayonlarni o'zida saqlovchi lingvomadaniy birliklar hisoblanadi. Ana shu ma'noda toponimlar tilning tarixiy, lisoniy boyligi, xalq ma'naviyatining ajralmas merosidir. Zero, "Tarixiy merosni asrab-avaylash, o'rganish va avlodlarga qoldirish, davlatimiz siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biridir". Keyingi yillarda respublikamiz toponimlarini lug'atini yaratish bo'yicha ham samarali ishlar amalga oshirildi. Shu kunga qadar yaratilgan toponimik lug'atlarning aksariyati ma'lum hududga tegishli joy nomlarini etimologik izohini ko'rsatishga qaratilgan. Termiz shahrining o'zida ham ziyoratgoh joylar mavjud bo'lib, asosan

Qirqqiz qal'asi

- eramizning IX-X asrlariga oid Surxondaryo viloyatidagi me'moriy yodgorlik bo'lib, Termiz tumanida vayrona holida saqlanib qolgan. Inshoot qanday maqsadda qurilganligi (qal'a, saroy, xonaqoh, karvonsaroy) haqida rasmiy dalil, ma'lumot yo'q. U dunyo tomonlariga moslab qat'iy mujassamotda, ya'ni G'arb va Sharq burchaklarini aniq hisobga olib bunyod etilgan. Qal'a to'rtburchak tarhli (53,3x54,8 m), 1 qavatli, faqat yo'laklar umumiy balandlikda 2 qavatli bo'lib, xom g'isht (30x30x5 — 5,5 sm)lardan qurilgan, toq va ravoqlarida shu o'lchamdagi pishiq g'ishtlar ham ishlatilgan; qalin devor bilan o'ralgan (tashqi devor qalinligi 2—2,5 m).

Sulton Saodat

- Sulton Saodat majmuasi V asr davomida (XII-XVII asrlar)

Termiz sayidlari dafn etilgan joyda qurilgan. Ushbu majmuani diniy binolardan tashkil topgan. Majmuaning negizida 2 ta maqbara joylashgan bo'lib, ular jome masjid vazifasini bajaruvchi ayvonlar bilan birlashtirilgan. Maqbaralar gumbazlar bilan yopilgan arkali kompozitsiyalar bo'lib, ularning ichkarisida pishgan g'ishtlardan qurilgan sag'onalar joylashgan. Ularda dekorativ naqshlarning qoldiqlari qisman saqlanib qolgan.

Kokildor Ota

- xonaqohi o'zining arxitekturasi va ajoyib qurilishi bilan farq

qiladi. Ushbu gumbazli va ko'p xonali yodgorlikning old qismi g'ishtdan ishlangan. Uning qurilishida Sulton Saodat kompleksiga o'xshab uch pog'onalik old qismi g'oyasi qo'llanilgan. Bino rejasi simmetrik ravishda bo'lgan. Markaziy o'qida asosiy kirish va gumbazli katta zaldan iborat ayvon joylashgan. Uning atroflarida, deyarli parallel ravishda oynali ko'rinishda xonalar joylashgan. To'g'ri to'rtburchak shakldagi kirish markaziy zalga, yon kirish qismlari unga tutash xona va koridorlarga olib borgan. Bino devorlari ganj bilan ishlov berilgan. Binoning ichki xonalarida qabr toshlari bo'lib, ularning orasida eng kattasi Kokildor otaga tegishli.

Murchbobo jome masjidi

— Surxondaryo viloyati Termiz shahrida

joylashgan jome masjid. Masjid 1930-yillarda Imom Aliboy boshchiligida xalq bilan birga qurilgan. Bu masjid nomi yangi qurilayotgan masjid atrofida o'sgan murch giyohi bilan bog'liq bo'lib, masjidga murch nomini berilishiga sabab bo'lgan shaxs Sayyid Abduvali Samarqandiy Al Mulakkib murch bobo hisoblanadi. Bu shaxs asli Samarqandlik, haj amalini bajargani Termiz orqali o'tadi. Haj amalini ado etib Balx shahri orqali ortiga qaytayotganida o'zi bilan murch oladi.

Umuman olganda bunday diqqatga sazovor joy nomlari toponimlarning tarixiy obyekti sifatida qadrlanmoqda. Xulosa o'rnida maqolada ham ana shunday qadryatlarni qadrlagan xolatda, boy merosimizni yoritib boraveradi.

References:**Используемая литература:****Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Nizomov. A, Raximova. G, Rasulova. N. Toponimika T, "Sharq". 2012
2. P.G'ulomov «Jo'g'rofiy atamaları va tushunchalari izohli lug'ati». T., O'qituvchi.1994y
3. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. I jild. –Toshkent: O'zbekiston, 2017, 26-b.
4. Mirziyoyev Sh. M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston", 2017.
5. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi prezidentining farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y, 6-son, 70-modda.
6. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. "O'zbekiston", 2017.
7. G'ulomov P., Mirakmalov M.T. Toponimika va geografik terminshunoslik. 2000y
8. Qorayev S. Toponimika. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. T. 2006.